

A POLITIKAI KÖLTÉSZETRŐL.

I.

A magyar politikai költészet bővebb elemzésével irodalmunkban eddig egyedül Arany László foglalkozott abban az értekezésében, melylyel az akadémiában székét elfoglalta. Ha azonban ezt az értekezést megvizsgáljuk, nyomban kiderül, hogy tartalmának jó háromnegyed része nem felel meg a címnek. Mert a politikai költészet elméletének fejtegetése helyett a magyar költészetnek szembeszökően hazafias jellegét olvassuk abban, bizonyítva bő hivatkozással a XVI. századtól kezdődőleg. Azt hirdeti Arany, hogy a magyar költészet mindig egy csapáson járt a nemzet politikai történetével. Vagy előtte villant fel világító tűz gyanánt, vagy a politikai események nyomán csendül meg harsogó vagy elhaló visszhang módjára. Hogy költészetünk kiválóan hazafias s a legszorosabb összefüggésben jelentkezik politikai történelmünkkel, szóval költészetünk legállandóbb s meghatározó tulajdonsága immár köztudatunkba belegyökerezett.

Ámde világos, hogy a hazafias költészet és politikai költészet nem azonos fogalmak. Mert pl. Kisfaludy K. *Mohácsa* vagy *Rákosi szántója*, Kölcsey *Zrínyi dala* vagy *Zrínyi második éneke* vagy Bajza *Apotheosisa* teljes mértékben hazafias költemények, de a politikai költészet keretébe épen nem illeszthetők. Egészen más elemekből alakult ki ezek tartalma, a hatásuk is egészen más irányú, mint a »Ne higgy magyar« kezdetű kurucz versnek vagy Bacsányi egyik-másik forradalmi jellegű költeményének. Arany László ezekre, mint egyenlő jellegű bizonyítékokra utal s így nem tesz különbséget hazafias költészet s politikai költemény között. Nannyi bizonyos, hogy a határvonalat élesen s mégis biztosan kihúzni nem lehet. De az is kétségtelen, hogy habár a hazafias jelleg s a politikai színezet nem egymást kísérő vonások, lényeges különbség van a hazafias és politikai költészet között. A határvonal biztos kipécézése épen azért nehéz, mert a kétféle jegy a mi irodalmunkban rendszerint együttesen jelenik meg. Maga Arany is felveti s próbálja megfejteni említett értekezése rendjén (Arany L. összes művei II. k. 273—280. 1.) azt a kérdést, hogy meddig

mehet a költészet a politika terén, meddig van joga a politikának helyet kérni a költészet keretei között?

Okoskodásának főbb eredményei a következők:

A pusztá politika (Code Napoleon) versbe szedve se költemény. A költészet akkor se hághat túl az érzelmek körén, ha a politika terére lép. Ez az érzelem lehet magáé a költőé, lehet egy párté, lehet az egész nemzeté vagy lehet valamely egyetemes társadalmi irányé is. A politikai költészetnek a lírában van helye s leggyakoribb és legtisztább formájú a dal, az óda, a himnusz. Elbeszélő és drámai költemények is átvághatnak a politikába, különösen lírai kitérések s politikai célzások közbeszövése által, sőt lehet, hogy az egész műnek politikai irányzata van. Az elbeszélő és színiköltészet tehát még kevésbé szólhat egyenesen és objektíve a politikába, mint a líra. Csak elrejtett tendenciákban nyilatkozhatik s ez is csak annyira terjedhet, hogy az olvasó politikai felfogása bizonyos emóciók által befolyást gyakorol. Általában az érzelmek szabják meg a határt, melyen túl a politikába a költészet át nem mehet.

A határvonal megjelölése végett szem előtt kell tartanunk a hazafias költészet jellemző tulajdonságait. Mert annyi kétségbevonhatatlanul áll, hogy a politikai költészet a hazafias költészet kiágazása.

Valamely költői alkotás az által válik hazafias költeménnyé hogy benne oly érzések nyernek kifejezést, a melyek az egész nemzet szívedobbanásával összecsengenek, a nemzet lelkét fejezik ki. Azon érzelmek művészi megszólaltatása kell, hogy a költemény tartalmát alkossa, a melyek egy nemzet lelkében a hazával, a nemzeti jellemmel s a nemzeti államban egész létével kapcsolatosan fakadhatnak. Vörösmarty a nemzet majd ezer éves történelmének hatalmas képekben való feltüntetésével a rendületlen hűséget köti szívére minden magyarnak. Kölcsey Hymnusza az egész nemzet imádkozó érzelmeinek s vágyainak a kifejezője. A mit Vörösmarty a nemzet minden fiának keblébe akar írni, a mit Kölcsey az egész nemzet nevében Istenhez imádkozik: az akkori egész magyarság lelkébe beíródott, az egész nemzet imája volt. Nem csupán az akkori nemzedék, de a mostani és mindenkori magyar felemelő és tökéletes kifejezését találandja e két költeményben hazájához való viszonyának. Épen ezért lett mindkettő nemzeti énekünké.

Zrínyiiben százada nemzeti lelke szólal meg. Előtte verselőink egész sora, maga az országgyűlés kifejezi, hogy romlásunk oka a széthúzás, a pártoskodás, a felekezetekre való szakadás, hogy az igaz hitnek nincsen közöttünk se becsülete, se kelete. A szigeti hős martiromsága váltság nemzetünk föllendüléséért, országunk megszabadulásáért.

A példák felsorolását a temérdekségig lehetne szaporítani. De a végső következtetésre elég a legismertebbekre való hivatkozás. Mert ezekből is megállapítható, hogy az igazán hazafias költe-

ményben kifejezett érzelem egyetemes jellegű, az egész nemzeté s czélzata hasonlóképen egyetemes, a haza általános léte, az állam egyetemes érdekeinek az előbbrevitele. Természetes, hogy czélzatról csak annyiban lehet szó, a mennyire a művészetekben a célzatosság egyáltalán helyet foglalhat.

Ennek következtében nem mehetnek hazafias költeményszámba a XVIII. század azon költői termékei, a melyek valamely vidék kiemelkedőbb férfiainak a dicséretét tartalmazzák. Ezekben a vidékiesség nyilatkozik meg s a közizlés helyesen bírálta meg ezek értékét, mert egyszerűen elfeledte őket. Nem tartozhat e csoportba Petőfinék néhány költeménye se, mert bennük nem a magyar nép egyetemének érzése szólal meg, hanem egynéhány forradalmi természet vágyakozása. Az azokban kifejezett célzat sohasem volt az egész magyar nemzet czélja.

A valóban hazafias költeményt az érzelmenek és célzatoságnak ez az egyetemes volta különbözteti meg s választja el a politikai költés alkotásaitól. Újabb költői irodalmunkban Bartók Lajos és Kozma Andor írtak ilyen természetű költeményeket. Az utóbbi örökösön a hatalmon levő párt érzéseit és célzatait dalolta valóban sok szellemmel s előkelő formában. Bartók Lajos meg a maga pártjának volt kobzosa s az érzés mélységét, a hazafias hevület aggodásait tekintve megérdemelte, hogy műveit széles körben ismerjék. Úgy Kozma, mint Bartók verseinek a célzatosága a végeredményben a haza jóléte. Csakhogy ehhez a jobbléthez más út nem vezethet felfogásuk szerint, mint épen az, a melyet ők hirdetnek, a melyet a saját pártjuk javalt. Az eszményhez vivő ösvénynek ilyen kizárólagos megfelelést s jóságot tulajdonítani: többé-kevésbé a pártállás egyedül üdvözítő voltának a követelése. S az ilyen jellemű alkotások a politikai költés termékei. E szempontból a XVI—XVII. század vitatkozó költészete, a bibliás elbeszélések nagy része inkább politikai, mint hazafias költészet. Valamely felekezetnek egyedül boldogító erőt adni, elfogultság egyrészt, másrészt pedig politika. S a XVI. és XVII. század elbeszélései valóban többnyire az egyik vagy másik felekezet politikai hivatásának az igazolására szolgáltak. Még a jó Tinódi is politizál néha. Bolondságnak tartja, hogy a nemzet a *magyari királyt* nem igen szokta megbecsülni. Pedig az ilyenek országlása alatt viruló erőben élt. Nemde a János-párt politikájának az igazolása ez?

A kurucz költészet jobbára hazafias költészet. Azok a dalok, a melyekben a szegény nép száz baja van panaszos hangon előadva, hol az idegen katonaság garázdálkodása, a hivatalnokok kínzó zsarnokoskodása nyer kifejezést, azok a költemények az egész nép, az egész nemzet panaszkodó érzéseinek a sirámai. De már a kurucz vagy labanczot pellengérré állító gúnydalokról vagy a Ne higgy magyar a németnek kezdetű szózatról nem állítható, hogy azok nemzeti közérzést fejeztek ki. Ezek egyszerűen szólva

pártpolitikai színezetű költemények, mert bennök egy pártnak, az egész nemzetből csak egy résznek (igaz, hogy a nagyobb résznek) a hangulata nyilatkozik.

Jól tudjuk azonban, hogy a nemzetek politikai felfogása, vágya, reménye az idők folyamán módosul. A mi egykor tömegeket indított lelkes elhatározásra, évtizedek vagy épen évszázadok múlva halvány emlékezéssé szűrődik le. Viszont egy egyénnek vagy néhány embernek az állami életre vonatkozó gondolata az idők rendjén oly általános elismerést és tekintélyt vív ki, hogy az egész nemzet magáénak vallja, az egész nemzet hevül érette. Így járnak a költemények is. Ott van pl. a Rákóczi nóta, a melyik kezdetben keletkezésekor csak a vezérlő fejedelem odaadó híveinek volt serkentő éneke. S ma már egy egész nemzet érzését villanyozza fel, ma már szinte nemzeti közénekünké idomult át. Vagy ott van Bacsányinak egy pár forradalmi jellegű költeménye. Akkor csak egynéhány ideálista reformer érzett együtt ezekkel a merész szabadságra hívó sorokkal. Csoda, hogy egyáltalán nyomda alá kerülhettek. Ma pedig a tiszta fenkölt s korát megelőző hazafias tárgyú alkotásokként élnek nemzetünk szellemi világában. E költemények tehát kezdetben, keletkezésük napjaiban, nélkülöztek az egyetemes vonást vagy érzésben, vagy a bennük kifejezett eszményben. De a haladó idő a részleges értékű eszményt s a töredékes hatású érzést általánosította s ezzel maguknak a költeményeknek értéke is fokozódott, hatása kiszélesedett. Kezdetben inkább politikai költemények voltak s ma már a tiszta hazafias költészet műfalkotásai.

Néha azonban tisztán hazafias költői alkotások politikai természetűvé változnak át. A francia forradalom vért és ideget felrázó indulója a Marseillaise ma sokkal több millióban dobogtatja meg a szívet, mint száz esztendővel ezelőtt. E kezdetben francia nemzeti költemény világkölteménynyé lett; a benne kifejezett hazafias (és egyetemes nemzeti) érzés és célzat ma már nem hazafias, hanem világerzés és az összes munkások célzata. Többé nem egy nemzetet kapcsol össze dallama, hanem a legkülönbözőbb anyanyelvű szocializmust. Akárhol hangzik fel, Angolországban vagy nálunk, egy társadalmi osztály, az állampolgárok egy töredékes részének jelszava és indulója s nem hazafias, hanem politikai eszmény szolgálatában áll. Ugyanez mondható a Wacht am Rein-ra is. Az osztrák-német ajkán, ha úgy tetszik, épen hazellenes célzata van e dalnak, mert a nagynémet egység ellenkezik az osztrák hazafisággal. Az ausztriai német a Wacht am Rein ütemeivel Ausztria ellen s a nagynémet egység mellett tüntet.

Politikai ízűvé s ennek következtében partialis eszmények hordozójává válhatik továbbá valamely költemény, ha szándékosan olyan körülmények között adatik elé, a melyek keletkezésének hátterével homlokegyenest ellentétben állanak. Elég itt utalnunk

általában a pol. ki. nemzeti
a pol. ki. nemzeti
a pol. ki. nemzeti

szóval a francia
költői alkotások
politikai jellegű
hazafias eszmény
a Marseillaise
mely ma szoci
al. Francia
Die Wacht am
Rein jelszó

arra, hogy a Kossuth-nóta még ma is igen sokszor politikai tüntetések eszközévé fokozódik alá. S így az eredetileg erők egybefogására, együttes cselekvésre buzdító ének épen az ellenkező vágyakozás kifejezője: a megoszlásra, a szétválásra törekvésnek a hangoztatója.

Érzésben és eszményben részleges jellemű költemények teszik a politikai költészetet. Ha az érzés, a költemény hangulata csak kevesek érzése és hangulata a haza iránt, ha a célzat, az eszmény nem az egész hazának, csak egy bizonyos pártnak vagy társadalmi osztálynak az eszménye és célzata, a mely sokszor épen ellenkezik a haza egyetemes jólétével: az a költemény nem a hazafias költészet, hanem a politikai költészet műalkotása. Ám az érzés és eszmény, mely kezdetben szűkkörű volt, általánosulhat vagy ha egyetemes értékű volt, részlegessé válhatik. Így maguk a költemények is változhatnak, különösen az által, ha megszólaltatásuk körülményei ellenkeznek a keletkezésükkor fennállott viszonyokkal. A hazafias költemény politikai jelleművé alakulhat át.

II.

Nyilvánvaló, hogy ezen értelmezés szerint a politikai költészet termékeinek kivétel nélkül van valami határozott célja. Annak a társadalmi osztálynak vagy a polgárok egy rétegének eszköze a kimondott eszmény eléréséhez. Pedig a költészetnek is, mint a többi művészeteknek közvetlen céljuk nincs s így eszközi szerepük se lehet. Kérdés tehát, hogy a politikai költészet termékei bele-sorozhatók-e a költészeti, a művészeti alkotások csoportjába?

Annyi bizonyos, hogy a körtés-nótáknak, a napi politizálást kifejező ritmusoknak ép oly kevés köze van a költészet művészetéhez, mint a mennyire nem jogtudomány valamely röpirat s a mennyire távol van a szónoklattól a társalgás. Ám a kérdés itt azon fordul meg, hogy a költészet a maga keretében megtűrhet-e célzatosságot, avagy l'art pour l'art szigorú elve szerint a gyakorlati érvényesülésnek minden igényét ki kell belőle zárni? E tekintetben az elmélet és gyakorlat meglehetősen eltérnek egymástól úgy nálunk, mint az idegen irodalmakban. Nevezetesen az aesthetikusok s az aesth. hagyományokhoz szigorúan ragaszkodó theoretikusok a művészetek gyakorlatiasságát, gyakorlati célzatosságát elismerni vonakodnak, még mindig kedves játéknak állítják a művészeteket, az aesthetikai érzés kielégítőit. (Lásd Pekár: Pos. aesth. 10 s köv. lapokat.) Az evolutionista aesthetikusok pedig a cél fogalmát egyenesen a szép alkotó elemének tekintik. S a napi költészet, korunk művészete a gyakorlatban inkább ez utóbbi iránynak ad igazat. Nap-nap után hódítanak és szaporodnak az oly művészi alkotások, melyek a l'art pour l'art elve ellenére hatnak és pedig a szépség erejével. Az irány-regényekről ki mon-

daná, hogy nem divatosak? S nem szólva a lírának olykor a nyersségig gyakorlatias voltáról a drámák, a színművek jó nagy része nem ú. n. irányszínművek közé tartozik-e?

A politikai költészet termékei is ilyen irány-műalkotásnak mondhatók. S ha az irányregénynek van jogosultsága, ha a Takarodó s más színművek az aesthesis törvényeit szét nem szagatják, akkor a politikai költészetet is bátran benne hagyhatják a művészet keretében. Ha nem sértik ezek a közízlést s nem tagadnak meg a hazaszeretet, állami élet s nemzetiség, a faji sajtóság történetileg kifejtett becses kulturkincseiből semmit, hanem ellenkezőleg erősítik ez eszméket — habár közvetett úton is — akkor igen is költői, művészeti alkotások. Mert bármily irányú az elmélet, bármennyire alá vannak vetve az idő hatásának s a fejlődő élet nyomásának a haza fogalmának értelmezése s az iránta való kötelességek megnyilatkozásának és teljesítésének módja, maga a hon, az otthon az emberiségnek, a nemzeteknek örökké szép elve marad s az érzés, mely az egyes és a hon között buzog kapocsként, tiszteletreméltó kell, hogy legyen.

DR. KRISTÓF GYÖRGY.

*Samuel Fauri st
Tamaritoci
Oronjain Karban*